

Життя — це сон (стисло)

Педро Кальдерон де ла Барка

Дійові особи:

Б а с и л і о, король Полонії

Сехисмундо, принц

Астольфо, герцог Московії

Клотальдо, старий

К л а р і н, блазень

Естрелья, інфанта

Р о с а у р а, знатна дама

Солдати, почет, музиканти, співаки, слуги, придворні дами

Дія відбувається у дворі польського короля, у фортеці неподалік і на полі битви.

Хорнада I

З одного боку — заросла лісом гора, з іншого — вежа, підніжжя якої править за в'язницю Сехисмундо. Двері, що навпроти глядача, — прочинені. Дія починається надвечір.

Сцена I

Росаура, в чоловічому одязі, з'являється на вершині скелі й спускається в долину; за нею йде слуга Кларін.

Ніч темна — жодного вогника. Аж раптом з-за стіни вежі чується стогін та прокляття: це проклинає свою долю закутий у ланцюги Сехисмундо. Росаура і Кларін знаходять двері вежі незамкненими і входять.

Сцена II

Стулки дверей розчиняються, і видно Сехисмундо; він у кайданах, одягнений у звірячу шкуру. У вежі мерехтить світло.

Сехисмундо

Ох, горе тут мені!

Ох, я нещасний!

Небеса, чому звалився,

Впав такий на мене гнів,

Що за злочин я вчинив

Проти вас — що народився?

Все я зважив, роздивився,

Розібрався у причині,

То й жорстокість вашу нині

Я збагнув уже сповна,

Адже злочин і вина —

Це зродиться людині.

Хочу знати все, як є,

Щоб не мучитись журбою
(Хоч я знаю, що виною
Тут народження моє),
Чом недоля мене б'є,
Щоб ще більше я страждав
Через те, що світ пізнав?
Інші також народились,
Чом же їм права судились
Ті, яких я вік не мав?
Птах зродився, як із тьми,
І красується улітку,
Схожий барвами на квітку
Чи на гілочку крильми,
Коли синяву грудьми
Крає й лине у висоти,
Занедбавши без гризоти
Десь гніздечко на межі, —
Чом, як маю більш душі,
Маю менше я свободи?
Звір народиться й міцну
Носить шкуру, різномасний,
Наче знак зірок злощасний,
Кисті мудру таїну,
Коли суть явля страшну
І жорстоку від природи,
Людській силі йде супроти
В небезпеці сам на сам, —
Чом із кращим почуттям
Маю менше я свободи?
Риба зродиться й не дише,
В піні грається морській,
Ніби човен із луски
Той, що хвилечка колише,
Аби їй плилось вільніше,
І глибокі мірить води,
Забажавши прохолоди,
Аж на дно пірнає в твань, —
Чом, як більше поривань,
Маю менше я свободи?
Зродиться ручай, пливе,
Поміж квітами зміїться,

Мов срібло несе водиця
Поміж квітами живе,
Коли дзвінко кличе, зве
Поміж квітами до згоди
І в полях без перешкоди
Плине вільно, мов дитя, —
Чом, як маю більше знаття,
Маю менше я свободи?
Що на мене ще впаде?
Наче Етна, я палаю
І готовий із відчаю
Серце вирвати з грудей:
Де закон, причина де,
Щоб людині, мов для-страху,
Відібрати перевагу
З нею й пільгу ще таку,
Що Всевишній дав струмку,
Дав і рибі, й звіру, й птаху?

Сехисмундо вражений появою гостей. Він хапає Росауру й погрожує убити свідків своєї миттєвої слабкості. Росаура благає пощадити її в ім'я всього людського, що є в Сехисмундо. Вражений такими словами, принц стримує свій порив і починає розмовляти з подорожніми. Він розповідає, що все життя він провів у цій вежі і бачив лише свого наглядача — Клотадьдо.

Сцена III

Почувши розмову, Клотальдо прибігає разом із стражами в масках. Він починає погрожувати непрошеним гостям смертю. Та Сехисмундо рішуче вступається за них, погрожуючи накласти на себе руки.

Сцена IV

Клотальдо вирішує відібрати у незнайомців зброю, та, зав'язавши їм очі, відправити подалі від цих місць. Але шпага Росаури врятувала його. Жінка пояснює, що цю зброю дав їй чоловік, який велів показувати шпагу усім знатним людям Полонії. В них вона мала знайти підтримку. Виявляється, саме він колись віддав цю шпагу Віоланті, сказавши прислати до нього його дорослого сина (якого він ніколи не бачив) із цією зброєю. Тепер королівський слуга опиняється в глухому куті: з одного боку, він повинен убити людей, котрі бачили Сехисмундо, з іншого — прийняти рідного сина, народженого Віолантою.

Сцена V

Зала в королівському палаці. Астольфо і солдати виходять з одного боку, з другого — інфанта Естрелья і придворні дами. За сценою військова музика і залпи салютів.

Клотальдо вирішує звернутися за порадою до короля. З тією ж метою до короля, свого дядька, приходять Естрелья та Астольфо. Саме до них має відійти престол

польського короля. До того ж Астольфо закоханий в Естрелью й хоче побратися з нею та об'єднати обидві імперії.

Сцена VI

Входить король Басиліо із своїм почтом.

Басиліо відкриває племінникам страшну таємницю: він має сина, законного наслідника престолу. Його народження стало причиною смерті дружини короля. До того ж зірки пророкували, що він буде сіяти смуту й смерть і навіть підійме руку на свого батька. Тому король вирішив заточити сина — Сехисмундо — у вежу, де він і виріс під наглядом Клотальдо.

Але король вирішив тепер змінити долю принца й віддати йому трон. А Естрелья з Астольфо, так само, як інші підлеглі повинні принести йому присягу на вірність.

Сцени VII-VIII

Тим часом Клотальдо приводить до короля Росауру, яка розповідає, що опинилася в Польщі, тому що шукає Астольфо, якого зв'язують з нею узи кохання. Клотальдо підтримує молоду жінку, і вона залишається при дворі, в світі інфанти, під ім'ям Астреа.

Хорнада II

Зала в королівському палаці.

Сцени I-IX

Клотальдо за наказом Басиліо дає Сехисмундо снодійний напій. Потім сонного Сехисмундо перевозять до короля. Потрапивши до палацу та зрозумівши свою владу, юнак починає чинити жакливі речі: з усіма він поводитьсЯ жорстоко, кидає в море слугу, що насмілився йому перечити, намагаєтьсЯ вбити Клотальдо.

Сцена X

Басиліо вирішує знову відправити Сехисмундо в тюрму.

Басиліо

Побачиш ти ясніше,

Прокинувшись там, де спав раніше, —

Все, що стряслось з тобою,

Було, як і цей світ, лише маною.

Давши принцу знову снодійного напою, його повертають до вежі.

Сцени XI-XVI

Опинившись поруч із двома коханими жінками, Астольфо почуваєтьсЯ розгубленим та страждає. Естрелья звинувачує його в лицемірстві. Він картає Росауру за те, що з'явилася, щоб згубити його.

Сцени. XVII-XVIII

Сехисмундо, як на початку, в звірячій шкурі, в ланцюгах, лежить на землі; Клотальдо, двоє слуг і Кларін.

Сехисмундо у розпачі. Він не розуміє, що з ним сталося. Клотальдо пояснює, що все, що бачив юнак, було сном. Але у словах Клотальдо криєтьсЯ повчання:

Та і в снах за всі старання,

Що в твоє я вклав навчання,

Маєш дякувати мені,
Сехисмундо, бо й вві сні
Слід робить добродіяння!
Хорнада III

Басиліо вирішує віддати корону Астольфо. Дізнавшись про це, народ піднімає повстання і визволяє з вежі Сехисмундо. Той очолює повстання.

З'являється Клотальдо. Кларін висловлює припущення, що Сехисмундо уб'є зараз Клотальдо, скинувши його зі скель. Але принц підпускає свого слугу, сказавши, що мусить шанувати того, хто виконував його і навчав. Клотальдо повертається до Басиліо й застає його при повній військовій готовності. Король вирішує вбити свого сина, аби тільки уникнути страшного пророцтва. Басиліо сідає на коня і мчить у вир бойовищ. Відбувається бійка, у якій Сехисмундо перемагає польського короля. Басиліо готовий прийняти смерть. Але його син дуже змінився: він припадає до ніг короля як вірний слуга.

Крім того, він переступає через своє кохання до Росаури, тому що бачить, що жінка кохає Астольфо. Той спочатку вказує на різницю у походженні, але Клотальдо відкриває таємницю: Росаура — його дочка, тому вона з принцом мають рівне походження. Перешкоди подолані, і Астольфо називає Росауру своєю дружиною, Сехисмундо бере за дружину Естрелью.

Принц Сехисмундо силою свого розуму долає пристрасті, перемагає злі пророцтва.
Сехисмундо

...Отже, хто змогти бажає
Свою долю, той розумним
І терплячим бути має.

Чудові перетворення, що відбулися із Сехисмундо, він сам пояснює тим, що не хоче знову прокинутися у в'язниці і бажає користуватися щастям наче сном.

Сехисмундо
І боюсь, як не противно,
Що прокинутися можу
Знов у замкнутій темниці?
А коли цього не буде,
То воно мені насниться;
Отже, я переконався
В тому, що все щастя людське,
Зрештою, як сон, минає,
І я хочу скористатися
Щастям тим, що час дарує;
Я прошу вас, винуватий,
Помилки простити наші,
Бо шляхетно їх прощати.
Переклад з іспанської — М. Литвинець

Коментар

Творчість відомого драматурга Педро Кальдерона де ла Барки сьогодні визнана вершиною не лише іспанського, але й європейського бароко. Його п'єси вражають і захоплюють своєю стильовою довершеністю, надзвичайною філософською глибиною і цілим спектром піднятих морально-етичних проблем.

"Життя — це сон" — твір, який акумулював усю складність та багатозначність проблем, які завжди поставали перед людиною і які вона будь-що прагнула досягнути.

Провідний мотив п'єси — мотив усамітнення принца, виховання дитини поза зовнішнім світом — був запозичений Кальдероном з легенди про Варлаама і Йоасафа, що була своєрідною європейською інтерпретацією давньосхідної легенди про життя Будди і користувалася надзвичайною популярністю в середньовічній Європі.

Головною метою усамітнення принца Сехисмундо в п'єсі Кальдерона є намагання його батька, короля Полонії Басиліо, запобігти здійсненню астрологічних пророцтв, тобто прагнення перемогти, змінити долю, послану небом. Батько приносить в жертву життя й благополуччя сина заради спокою й добробуту свого народу.

Поряд з мотивом усамітнення принца одним із провідних є мотив страждання. Він визначає загальний пафос п'єси "Життя — це сон". Страждає Сехисмундо, розмірковуючи над таємницею власної долі, страждає через зраду Росаура, страждає король Басиліо, усвідомлюючи свою причетність до смуту в державі і т. д. Але всі герої Кальдерона переборюють свої страждання або силою власної волі, або усвідомленням марності земних поривань людини.

Третій наскрізний мотив п'єси — це мотив сну. Твір будується на метаморфозі життя — сон, стверджуючи хисткі межі між сном та реальністю. У п'єсі Кальдерона сон — це не тільки вдалий композиційний прийом, але й своєрідний образ-символ, який надає твору глибокого філософського змісту. Через образ сну змальовано недостовірність чуттєвого сприйняття, суєтність життя, швидкоплинність часу, відносність земних цінностей, що надзвичайно співзвучне ідеям стоїцизму, поширеним в Іспанії XVII ст.